

EDİTÖRDEN

ELEKTRİK'TE YENİDEN
KAMUSALLAŞTIRMA

Asuman Gülay Yıldırım
Elektrik Mühendisi

EMO İstanbul Şubesi 42. Dönem Yönetim Kurulu Üyesi
asumanyildirim07@yahoo.com

Ülkelerin gelişmişlik düzeyini belirleyen en önemli ölçütlerden biri enerji alanındaki yeterliliğidir. Elektrik kullanımı toplumların refah ve gelişmişlik seviyesi ile orantılıdır. Ülkelerin gelir düzeyi ve sanayileşme süreci ile elektrik enerjisi tüketimi arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Enerji üretimi; bir planlama dahilinde çevreye olabildiğince zarar vermeden ekonomik ve sosyal kalkınmayı destekleyecek biçimde yapılmalıdır.

Ülkemizde ilk defa 1902 yılında imtiyaz verilen özel şirketler tarafından elektrik enerjisi üretilmeye başlanmış, o günden günümüze kadar sektörel politikalarla kimi zaman devletleştirilmiş, kimi zaman özelleştirilmiştir.

15.07.1970 tarihinde TBMM'de Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) yasası çıkarılmış ve 25.10.1970 tarihinde 1312 sayılı kanunla TEK kurulmuştur. Bu yasanın gerekçeleri;

1. Elektrik enerjisi temel yapı unsurudur
2. Özel şirketler kar amacıyla kurulur
3. Özel şirketlerle enerji sektörü dağınık bir yapı özelliği kazanır ve ulusal şebekenin işletilmesinde önemli zorluklar çıkar
4. Dağınık yapı ve işleyiş malzeme kullanımında standartlaşmayı önler
5. Amacı kar olan özel kesim, var olan kaynakların en elverişli ve karlı olanlarına talip olacaktır.

TEK Yasası bugüne kadar çıkartılan en iyi yasalardan biridir.

Özelleştirmeye giden tarihi sürece bakarsak; Dünya Bankası ve IMF başta olmak üzere uluslararası güçler 70'lerde petrol krizi ile başlayarak derinleşen küresel ekonomik krizin çözümünü öncelikle geliştirmekte

olan ülkelerin pazarlarını dünya kapitalist sistemine entegre etmekte bulmuştur. Bunun için geri kalmış ve geliştirmekte olan ülkeler özelleştirme kısılcasına alınarak ucuz pazara dönüştürülmeleri için çalışmalar yürütülmüştür.

Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) 1980 yılından itibaren kamuoyuna sorunlar yumağı olarak gösterilip özelleştirilmek istenmiş, Dünya Bankası ve IMF bu konuyu sürekli gündemde tutmuştur. 24 Ocak kararları tam da bu süreçte alınmış ve özelleştirme yıllık planlamaya dahil edilmiş, sonra gelen hükümetlerce de sürdürülmüştür.

Özelleştirmenin gerekçelerinden biri; kayıp kaçığın kamuda fazla görüldüğü, özelleştirme sonrası azalacağı iddialarıydı. Oysa iletim hattı kayıpları 1980'lerde tüm gelişmiş ülkelerde görülen oranlardan farksız olup yüzde 7.5-8.5 civarındaydı. Bu oranlara meydan, sokak, cami, eski eser gibi bedelsiz aydınlatma için tüketilen elektrik enerjisi eklenerek yüzde 20-35 kayıp oranı hesaplanıp özelleştirmede kamu yararı olacağı öne sürülerek yanıltıcı bilgi verilmekteydi.

Özelleştirme yalanlarından bir diğeri, istihdamın artacağıdır. İstihdam artacağına azalmış, sendikal örgütlenme engellenmiş, ücretler aşağı çekilmiştir. Özelleştirme sonrası işten çıkarılanların yerine asgari ücretle, deneyimsiz, sosyal ve sendikal haklardan yoksun taşeron işçiler alınmıştır.

TEK'in Özelleştirilmesi

KİT'lerin içinde bulunan TEK'in özelleştirilmesi meslek alanımızı yakından ilgilendirmektedir. TEK'in içerisinde ilk özelleştirilen şirketler Kayseri ve İstanbul Anadolu Yakası'dır.

TEK'e Dünya Bankası tarafından 1 milyar USD kredi verilerek AŞ haline dönüştürülmesi, sonra da TEAŞ ve TEDAŞ adıyla ikiye bölünmesi teşvik edilmiştir. IMF ise 270 milyon USD'lık başka bir kredi açarak TEAŞ'ın İletim AŞ (TEİAŞ) ve Üretim AŞ (EÜAŞ) olarak 2 ayrı genel müdürlüğe ayrılmasını sağlamıştır. Bu politikaların başlıca amaçları;

- Enerji sektörünü ticarileştirmek,
- Yap İşlet Devret (YİD) ve Yap İşlet (Yİ) modelleri ile yeni yatırımları,
- İşletme hakkı devri ile de mevcut işletmeleri çok uluslu şirketlerin denetimine vermek,
- Yapılan yeni HES, termik, doğalgaz ve nükleer santrallerden elde edilecek elektrik enerjisini AB ve çevre ülkelere ihraç edebilmek olmuştur.

Özelleştirme sürecinin İstanbul Anadolu Yakasında Aktaş ve Kayseri ile başladığı sancılı dönemde 1997-1998 yıllarında DPT'nin öngörüsüne göre başlangıç olarak 20 yıllığına devredilecek termik santraller ve 30 yıllığına devredilecek dağıtım tesislerinin kamuda kalması halinde toplam kârları 30 milyar 168 milyon 300 bin USD olarak gerçekleşecek iken, bu kardan vazgeçilerek şirketlerden işletme hakkı devir bedeli olarak tahsil edilecek 4 milyar 280 milyon USD ile yetinilecek, üstelik bu tutar da taksitlendirilerek tahsil edilecektir. Söz konusu yatırımların toplam değeri de 2 milyar USD civarındadır. Ayrıca termik santrallerin 2 milyar 200 milyon USD olan borçları, yine hazine tarafından ödenmiş olacaktır. Sonuçta dağıtım şirketlerinin işletme hakkı devri 2009-2013 arasında yaklaşık 13 milyar USD'ye tamamlanmıştır.

Elektrik üretim ve dağıtım tesislerinin işletme haklarının devrinde kamu yararı gözetilmemiştir.

Elektrik Mühendisleri Odası'nın (EMO) TEK'in özelleştirmesine karşı öne sürdüğü gerekçeler (kuruluş yasasının gerekçelerine ek olarak) şöyledir;

1. Her şirket kendi bölgesinde işletme güvencesini sağlamak için kendi yedek gücünü bulundurmak zorunda kalacaktır.
2. Her şirket kendi sistemini yönetmek için ayrı genel merkez, ayrı yük tevzi merkezleri oluşturmak zorundadır.
3. Ayrı ayrı şirket bölgeleri kurulduğunda her elektrik şirketi sistemin stabilitesini sağlamak, enerji kesintilerini kendi bölgelerinde toplamak zorunda kalacaktır. Enerji kesinti süreleri uzayacaktır.
4. Sistemin tamamında malzeme standardı oluşturmak zorlaşacaktır.
5. Ülkede işletme güvenliği azalacaktır.

Bütün bu sakıncalar entegre sisteme göre daha fazla mal, kaynak, maliyet demektir.

Farklı elektrik şirketleri aynı yerlere mi enerji satacak, yoksa bölgesel işletme olarak tekelleşecek midir? Bu sorunun cevabı elbette tekelleşme olacağından bugün karşımıza dağ gibi yığılan sorunların cevabı da bu sorunun içindedir.

Verimlilik ve Mülkiyet

Aziz Konukman'a göre;

Gerek Türkiye'de, gerekse batıda yapılan araştırmalar sonucunda verimlilikle mülkiyet arasında birebir ilişki ortaya çıkmıyor. Kamuda olsun özel sektörde olsun verimsiz işletmeler var. Israrla özelleştirmeyi gündeme getirmek bilimsel değil, sadece sınıf tercinin ürünüdür.

KİT'lerin zarar etmesi kadar doğal bir şey olamaz, özellikle amaç fonksiyonları açısından. Devlet görev vermiş, adı da "görev zararı". Bu görevi üstlendiyse o destekleme alımını yapmak görevi ise tabii ki zarar edecektir. Ne kadar zarar, bu zarar satış hasılatının

hangi boyutunda olmalı? Bunlar işletme yönetimi sorunları. Salt zarar kaleminden bakarsanız analizlerinizin hiçbirisi sağlıklı olmaz. Çünkü kafanızda kurduğunuz performans kriteri ile kuruşun kendi amaçlarını sorgularsınız.

Kamu hizmetlerinin yabancı sermayeye açılarak uluslararası pazara çıkarılmasının sakıncalarını sayarsak:

- Elektrik, haberleşme, ulaşım gibi hizmetlerin birim fiyatları dolara endekslenişinden artacaktır.
- Yabancı sermaye sözleşme koşullarını yerine getirmeden ülkeyi terk etse de uluslararası tahkim kararı olmadan, o şirketin mallarına el konulamayacaktır. Uluslararası tahkim kararları ulusal hukuka aykırı olsa bile geçerli sayılacaktır.
- Elektrik enerjisi üretildiği anda tüketilmek zorundadır. Bu yüzden üretim, iletim ve dağıtımın sağlıklı işleyebilmesi iyi bir eşgüdüm ve etkin bir planlama gerektirir.

Özelleştirmelerin sonuçları;

- İşsizlik, yoksulluk,
- Elektrik fiyatlarına zam dolayısıyla hayat pahalılığı,
- Sanayiye, üretime vurulan darbe,
- Kamu eliyle gelişen kurumların sermayeye devri,
- Geleceğimizin karartılmasıdır.

Özelleştirme ile istihdamın azaltılması ve buna bağlı olarak sendikalar hakların gaspı, işgücü ihtiyacının eğitimsiz taşeron üzerinden asgari ücretle çalıştırılan personel ile karşılanması sonucu verimsiz hizmet kalitesi, artan iş kazaları, çığ gibi büyüyen nitelikli işgücü işsizliği olarak sorunlar yumağına dönüşmüştür.

Faturalar Ödenemez Durumda!

Elektrik birim fiyatlarının serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde USD üzerinden belirlenmesi, sanayide daha yüksek birim fiyat uygulanması, sadece dağıtım

şirketlerinin karlılığının ön planda tutulması ve elektrik birim fiyatının yüzde 18 KDV ile vergilendirilmesi sonucunda tüketici faturaları giderek ödenemez duruma gelmektedir. Sanayide artan üretim ve işletme maliyetleri katlanarak tüketiciye, sokaktaki insana yansımakta, hayat gittikçe pahalılaşmaktadır.

Sanayide yüksek maliyetlerle baş edemeyen işletmeler kapanmaktadır. Sonuç daha çok işsizlik daha çok yaşam kalitesi kaybı olmaktadır.

Kamunun vergileri, emeği ile gelişen kurumlar sermayeye peşkeş çekilerek kamu yani halk yani sokaktaki insan işsizlik-pahalılık kısır döngüsüne mahkûm edilmektedir.

Kamulaşma ve kamusallaşmanın kullanım alanlarında farklılık görülmektedir. Kamulaştırma devletleştirme olarak algılanmaktadır. Fakat ifade edilmek istenen, kamunun idareyi ele alıp demokratik bir şekilde yönetmesidir, yani kamusallaştırma...

Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, ulaşım, yol, su, elektrik hizmetleri sunan kurumlar kamu kurumları olmalıdır. Kamu kurumlarının yönetimleri, halkı ve çalışanları temsil edecek şekilde oluşturulmalıdır. Özetle kamu yararına çalışması gereken hizmetler sermayeden geri alınıp kamusallaştırılmalıdır. Ege-men sınıfların emekçi halkı daha fazla sömürmesine izin verilmemelidir.

Toprağın, suyun, ormanın ve tarihsel mirasın sahiplenilmesini ve özelleştirmelerine karşı çıkılmasını da burada ifade edebiliriz.

Dünyaya kıyasla, dar anlamda da geniş anlamda da Türkiye’de kamuculuk konusunda emekçiler büyük mücadeleler vermişlerdir. Laik demokratik devlete sahip çıkmak ile müştereklere, ortak varlıklara sahip çıkmak anlamında Gezi Parkı Eylemleri de de kamucu bir mücadeledir.

“Tek başına”, “risk alan”, “girişimci”, “profesyonel” gibi bütün bu kavram kartını kenara iten, bireysel ve toplumsal varoluşu yeniden kamuculukla, yurttaşlık, toplumsallaşma, toplumun özgür bir bireyi olarak üretme ve hayata katılma olarak kurabilecek bir perspektife ihtiyacımız vardır.

Toplumsal temel hak ve ihtiyaçları olan enerji, iletişim, ulaşım, sağlık, eğitim ve temel gıdada KDV oranları yüzde 0 olmalıdır. Lüks tüketimde (pırlanta, kürk, yat yakıtı gibi) yüzde 0 olan KDV oranı halkın temel ihtiyaçlarına uygulanmalıdır.

Elektrikte, enerjide, geleceğimizi karartan özelleştirmelerden hemen geri dönmelidir.

İnsanlık hakkı ve ihtiyacı olan aynı zamanda stratejik önemi olan enerji ve iletişim hızlıca **KAMUSALLAŞTIRILMALIDIR.** ■

